

**ВИСОКА ШКОЛА СТРУКОВНИХ СТУДИЈА ЗА
ВАСПИТАЧЕ И ПОСЛОВНЕ ИНФОРМАТИЧАРЕ –
СИРМИЈУМ**

Студент: Драгана Тубић

**„КРЕИРАЊЕ ПРОСТОРНЕ ЦЕЛИНЕ ЗА РАЗВОЈ
МОТОРИЧКИХ СПОСОБНОСТИ ДЕЦЕ У ГОДИНИ ПРЕД
ПОЛАЗАК У ШКОЛУ“**

МАСТЕР РАД

Ментор: Др. Дејан Савичевић, проф

Сремска Митровица, 2024

САДРЖАЈ

САДРЖАЈ.....	2
ПОДАЦИ О СТУДЕНТУ:.....	3
Апстракт.....	4
1. УВОД.....	5
2. Физичко окружење.....	6
2.1 Просторне целине могу бити:.....	7
2.2 Просторне целине и материјали у вртићу.....	8
2.3 Просторне целине и материјали у јаслама.....	9
2.4 Просторне целине, материјали, средства, играчке у складу са новим Основама програма предшколског васпитања и образовања - Године узлета.....	12
3. КАКО ТРЕБА УРЕДИТИ ДВОРИШТЕ ДА БУДЕ ИНСПИРАТИВНО ЗА УЧЕЊЕ И РАЗВОЈ?.....	14
3.1 Подстицаји за игру и истраживање на отвореном.....	14
3.2 Двориште у очима одраслих (родитељи, васпитачи).....	15
3.3 Не постоји лоше време, може само бити да смо се лоше обукли.....	15
3.4 Сад смо га средили.....	16
4. Изглед дворишта пре увођења промена и планирање корака ка промени.....	16
4.1 ДВОРИШТЕ ОЧИМА ДЕЦЕ.....	17
4.2 ДВОРИШТЕ ОЧИМА ВАСПИТАЧА.....	19
4.3 Како је текло и како даље напредује уређење дворишта.....	21
5. Помоћна средства, справе и реквизити.....	27
5.1 Справе и реквизити које вртић поседује и како се исте користе у дворишту вртића.....	28
6. ЗАКЉУЧАК.....	32
7. ЛИТЕРАТУРА.....	33

ПОДАЦИ О СТУДЕНТУ:

Презиме, име једног од родитеља, име: Тубић, Душан, Драгана

Адреса: Насеље „Исток“ 12/10

Број телефона: 064/2565295

e-mail: dr30041987@gmail.com

Број индекса: 55/2020-М

Студентски програм: Струковни мастер васпитач

Година уписа: 2021 год.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ:

Др Дејан Савичевић, Професор струковних студија за методiku физичког и здравственог васпитања у Високој школи струковних студија за васпитаче и пословне информатичаре – Сирмијум Ср. Митровица

ПОДАЦИ О ПРЕДСТАВНИКУ УСТАНОВЕ: Весна Ханчовски, струковни мастер васпитач, васпитач практичар у вртићу „Рода“, 063/8516700

УСТАНОВА У КОЈОЈ ЈЕ ОБАВЉЕНО ИСТРАЖИВАЊЕ:

Предшколска установа „Јелица Станивуковић Шиља“, Шид

Апстракт

Тема завршног мастер рада обухватиће како теоријски, тако и практични део испитивања сопствене праксе током имплементације нових основа – Године узлета у вртићу „Чаролија“ у Шиду.

Много пута се у литератури наводи да је простор трећи васпитач у васпитању и образовању деце. Простор као трећи васпитач и васпитно - образовни рад, као живи организам који се развија, мења и расте заједно са свима који су у њега укључени, тема су овог мастер рада.

Кроз развој и истраживање теме овог мастер рада бавила сам се креирањем и коришћењем просторних целина у заједничким просторима, конкретно у дворишту вртића „Чаролија“ у Шиду.

- Ослонац су теоријски делови Нових основа програма - Године узлета
- Просторне целине предвиђене за јаслени и вртићки узраст као и материјали којима се опремају тј. како разумемо простор.
- Просторне целине које се могу формирати у заједничким просторима, као и активности које могу да се раде у тим просторним целинама у циљу подстицања моторичког развоја

Важно је нагласити да на архитектуру заједничких простора утиче више различитих фактора. Пре свега потенцијал који простор и окружење пружају, људи који раде у вртићу (са својим особинама личности, темпераментима, карактерима, мотивацијом и компетенцијама), деца која долазе из различитих породица и родитељи са својим очекивањима. Све су то фактори који утичу на формирање и мењање простора. Свака идеја и сугестија доприносе да простор заузме улогу која му одиста и припада.

Кључне речи: *покрет, физичка средина, план, моторички-програмски дизајн*

1. УВОД

Истраживања показују да је узраст од рођења до шесте године најважнији за развој детета, јер представља темељ за даље учење. Дете у раном узрасту поседује богате потенцијале за учење, активно је, радознано, истрајно, отворено за учење и способно да комуницира, успоставља односе и разуме контекст у ком се налази. Укључивање деце у квалитетне програме предшколског васпитања и образовања додатно подржава учење у раном детињству и поставља основу за даљи успех у животу. То се посебно односи на учешће деце из породица које немају довољно средстава и могућности да пруже адекватну подршку детету.

У пракси, квалитетни програми се развијају на основу упознавања и уважавања посебности, снага и потенцијала сваког детета, реализују се у просторима који су за децу инспиративни за учење и игру и подразумевају блиску сарадњу и укључивање како родитеља, тако и других одраслих из дететовог окружења.

Моторичке способности представљају скуп урођених и стечених способности организма које су неопходне за успешно вршење моторних активности. На бази многих истраживања и навода, прихваћена је следећа структура моторичких способности: координација, снага, брзина, издржљивост, гипкост, равнотежа и прецизност.

Све су моторичке способности једним делом урођене, и не само урођене већ и генетски лимитиране, а другим делом стечене током живота путем телесног вежбања. Према томе, свака од њих се у већој или мањој мери може развијати, посебно уколико се утицаји врше у тзв. сензитивним периодима, тј. у периодима када су могући утицаји највећи.

Деца која су убухваћена организованим телесним вежбањем по правилу имају бољу моторику од деце која нису организовано вежбала. Дакле, развој моторичких способности код деце предшколског узраста је могућ, што треба искористити.

Потребно је напоменути да се моторичке способности код предшколске деце не појављују у искристалисаном, чистом облику, него у виду генералне моторичке способности. Међутим, у физичком васпитању предшколске деце, развој појединих моторичких способности је значајан, с обзиром да када ове способности нису довољно развијене, усвајање кретања и телесних вежби су отежани или немогући.*

* (Зациорски 1961, Матвеев 1964, Тер-Ованесјан 1967, Курелић и сар. 1975, Платонов 1984, М. Гајић 1985, Ђорђевић 1989, Кукољ 1996, Нићин и Ј. Калајчић 1996)

2. Физичко окружење

Физичко окружење (просторно - временска организација) на директан начин обликује положај детета у програму. Односи који проистичу из физичког окружења и којима се истовремено обликује физичко окружење чине непосредну средину за учење.

Простор нипошто није нешто дато по себи, независно од програма, већ обрнуто, он на најдиректнији и најконкретнији начин одражава концепцију програма и мора бити у складу са концепцијом Основа. Због тога васпитач нарочиту пажњу посвећује простору, његовом сталном реструктурирању, развијању, обогаћивању и осмишљавању.

Временска организација се односи на начин структурирања редоследа и трајања различитих ситуација и активности. Деци су потребне предвидљиве секвенце у дневном распореду, а истовремено, флексибилност временске организације.

Просторно - временска организација се не подређује свакодневним рутинама (обедовање и одмор) већ обрнуто, просторно-временска решења за рутине се прилагођавају и интегришу у програмску концепцију.

Физичко окружење треба да подржава:

Сарадњу и позитивну међузависност

- Простор и време су организовани тако да пружају могућности деци да раде заједно и сарађују;
- Простор и материјали омогућавају и подстичу различите облике груписања деце и заједничког учешћа у ситуацијама делања.

Уважавање посвећености у активности и иницијатива

- Простор је организован тако да пружа могућност детету да се осами и да деца не буду ометана док се баве неком активношћу;
- Материјали су груписани и лако приступачни, чиме се деца подстичу да буду независна и праве изборе;
- Деца могу да реорганизују и уређују простор и материјале.

Истраживање, експериментисање и стваралаштво

- Физички простор је предвидљив, безбедан и прегледан али динамичан и богат подстицајима који позивају на истраживање;
- Постоји мноштво неструктурираног и полуструктурираног материјала, различити ликовни материјали, реквизити, који могу да се користе на различите начине и који омогућавају различите начине изражавања;
- Постоје различити сензорни материјали и материјали којима се подржавају сензорне активности и практична манипулација; простор је опремљен тако да је изазован и да при томе доприноси да деца прошире своја размишљања, умења и доживљаје у оквиру оног чиме се баве;
- Постоји много правих, реалних и аутентичних предмета и материјала који одражавају реални живот деце, породице и васпитача;
- Постоје материјали и продукти којима се подржава развој ране писмености (штампани материјали, плакати, књиге и сликовнице, мапе, шеме, различите врсте прављених календара и скала, графички симболи...);
- Изложени материјали у соби и на зидовима одражавају процес активности које се одвијају у групи.

Различитост

- Удобан и функционалан намештај за децу и одрасле;
- Простор је приступачан свој деци;
- Материјали пружају могућности да се ствари раде на различите начине. Декорације, материјали и средства илуструју и одговарају разним врстама различитости и оспоравају предрасуде и стереотипе.

Припадност и персонализованост

- Простор је персонализован и одражава особености и живот групе и поједине деце;
- Простор одражава живот и културу заједнице и дечја животна искустава;
- Простор рефлектује заједничке идеје и вредности;
- У простору су видљиви производи и континуитет активности деце и других учесника.

Телесни, сензорни и естетски осећај и зачудност

- Простор пружа могућности за различита сензорна искуства и активности – истраживање текстура, мириса, звукова, тонова, мелодија, покрета;
- Простор пружа могућности за различите начине кретања, коришћења свог тела и истраживање телом;
- Начином уређења предмета и материјала подржава се естетски доживљај;
- Постоје елементи природе (неструктурирани природни материјали, плодови, саднице, семена...);
- Постоји лепота, склад и маштовити и тајанствени простори.

Простор у радној соби структуриран је на различите просторне целине помоћу ниских полица и преграда, прозирних завеса од различитих материјала, паноа и шатри. Дефинисаним просторним целинама омогућава се деци предвидљивост и сигурност у простору – да знају где се шта налази и да могу да буду самостална и истовремено да се пружа могућност различитих врста истраживања.

Не морају све собе да имају исте просторне целине, нити су све целине у једној соби сталне. Колико ће и каквих бити просторних целина зависи од узраста деце, од конкретног простора у датом вртићу, од афинитета и интересовања деце и васпитача као и од пројекта/теме у коју су укључени.

Најчешће просторне целине могу бити: литерарна (књиге и други писани материјали, рана писменост, опуштање); за конструисање; за визуелне уметности; за симболичку игру („породични простор“ и игре улога); за осамљивање и скривање; за звук и покрет.

2.1 Просторне целине могу бити:

Радионица, простор истраживања светлости и сенки, сензорна просторна целина, позорница и друге просторне пригодне целине према потребама теме/ пројекта. У јасленим групама акценат је на кинестетичкој и сензорној просторној целини.

Сваку просторну целину васпитач мења и допуњује уношењем различитих средстава и материјала са намером да прошири игру и истраживање деце. На пример, простор конструктора, уношењем играчака као што су возила, фигуре животиња, може подстаћи децу на имагинативну игру.

Исто тако, деца за потребе своје игре и истраживања могу да премештају материјале из једне целине у другу. На пример, у игри породице у простору за

симболичку игру, деца могу донети коцке из простора за конструисање да би направила кревет за бебу.

Простор реалног програма није само радна соба. Он обухвата:

- Свакодневно коришћење отвореног простора за различите активности, игре и истраживања. Дворишни простор треба да буде изазован, заснован на природним материјалима. Простор напољу треба да омогућава деци да могу да га конструишу, мењају и граде; да се у њему деца осећају безбедно, али да пружа изазове; да је тајанствен и пружа прилике за „скривање” и издвајање; да је неструктуриран и полуструктуриран; да провоцира стварно или имагинарно прилагођавање и мењање простора током игре; да пружа могућности различитих кинестетичких и сензорних доживљаја и активности и практичне манипулације. Да би могла да користи такав простор на активан начин и у различитим временским условима, потребна је адекватна одећа и обућа за децу;
- Простор целог вртића (посебно заједнички простори као што су ходници, атријуми, сале) за различите начине сусретања и заједничког учешћа деце различитих узраста и других одраслих;
- Коришћење различитих места у заједници као места активности деце.

2.2 Просторне целине и материјали у вртићу

1. Просторна целина за конструисање

- Конструктори различитих врста, облика и од различитих материјала
- Дрвени елементи: блокови, летвице, облице, калемови
- Пластични елементи: цеви, спојнице, обручи, алке, куке
- Метални елементи: шипке, конзерве, шрафови и намотаји, шарке
- Струне, канапи, мреже
- Алати које могу да користе деца: чекићи, клешта
- Подлоге за конструисање

2. Посторна целина за симболичку игру (породична целина)

- Реални предмети: посуђе (шоље, тацне, шерпе, прибор за јело и сл), прибор за чишћење (метла, крпе, сунђери), мали кућни апарати (телефон, пегла, сат, тастатура и сл), торбе, ранчеви
- Играчке као супститути за реалне предмете (нпр. воће и поврће, каса, креветац, колица за бебу, даска за пеглање и сл)
- Различите модели лутака
- Кућице за лутке (нпр. пластична, дрвена, картонска),
- Отворена полица (сто, штанд), играчке, материјали и средства од којих се могу направити простор у коме се одвијају свакодневне животне ситуације (нпр. продавница, пошта, кућа, ординација и сл), или замишљени простор (нпр. двораци, планета из свемира и др)
- Одећа и реквизити за костимирање и маскирање
- Позорница и позоришне лутке (гињол лутке, лутке прстићи, јавајке или марионете)

3. Просторна целина за визуелне уметности

- Материјали за сликање и цртање: водене боје, темпере, тушеви, боје за текстил, оловке у боји, воштане боје, фломастери, угљени штапићи и др.

- Материјал за моделовање: глина, пластелин, тесто, вуна, вата
- Материјали за спајање: течни лепак, лепак у стику, лепљива трака различитих ширина и боја, спајалице, чичак траке, штапаљке, жице, конац, канап, чиоде
- Средства за сликање: четке за сликање различитих дебљина и величина, ваљкови, сунђери, туфери, дрвени штапићи, посуде за боје, посуде за воду, пумпице
- Средства за обликовање: дечје маказе (различитих облика сечива), штапићи за резбарење
- Колажни материјал: новине, магацини, украсни папир; траке, конопац, вуница, пертле; рестлови тканина; перле, дугмићи, каменчићи, шљокице; дрвене и пластичне плочице; семенке, пампури, чачкалице, перца; рамови, делови украсних и употребних ствари и др.
- Подлоге за рад и одлагање радова: пластичне или дрвене плоче, платно, најлон, фолије
- Средства за чишћење простора: метлице и ђубровници, крпе.

4. Литерарна просторна целина

- Сликонице, књиге, енциклопедије
- Дечји часописи, брошуре, проспекти, новине, магацини
- Подлоге за писање - папир, табла на зиду или полеђини полице; подметачи за папир и сл.
- Блокови за писање, листови папира, прибор за писање
- Пано за качење различитих писаних симбола, постера, прича у сликама
- Аудио средства – приче за децу

5. Просторна целина за осамљивање и скривање

- Скривалица, тунел или шатор
- Јастуци (опционо: душек, лејзибег)
- Различите меке играчке
- Породичне фотографије и други елементи из породице

6. Просторна целина за истраживање светлости сенки

- Графоскопи
- Лампа
- Светлећи сто
- Платно

7. Радионица

- Различити алати
- Шрафови и завртњи
- Даске различите величине
- Шмиргле
- Столарски метар...

2.3 Просторне целине и материјали у јаслама

1. Сензорна просторна целина

- Материјали за манипулисање: кинестетички песак, желатин, вода, вата, вуна (опционо: пудинг, сензорне масе, кафа, кукурузни гриз), зрнасти материјали (кукуруз, лешници, ораси...) после употребе изнети на сунце и ваздух и после 2 -

Зн су спремни за употребу, прашкасти материјали (брашно, палента, со, гриз) чувати у оргиналном индустријском паковању са важећим роком, искоришћено бацити и мењати на дневном нивоу.

- Сензорне табле и материјали за испитивање физичких својстава – боје, облика, структуре, текстуре, топлоте, густине, мириса, укуса и сл.
- Манипулативне табле са различитим механизмима за окретање, убацивање, притискање, провлачење, отварање, затварање и сл.
- Мобилне тканине са џеповима: откривалице, уметалице, закачалке „чаробне торбе“ 1 комад.
- Музички инструменти (готови или прављени) за децу и одрасле: звечке, звона, ударалке, триангл, музичке шушкалице, ксилофон и сл.
- Музичке кутије, звучне играчке
- Реални предмети: левак, посуде за преношење, лопатице, цедиљке.

2. Кинестетичка просторна целина

- Подлоге за пузање, струњаче, тунел (опционо: мост, мрежа)
- Подлоге за пењање (нпр. тобоган, лестве са два степеника)
- Лопте различитих величина, боја и текстура
- Различита геометријска тела (коцка, квадрат, ваљак), лопте за скакање
- Балони
- Пластични реквизити: обручи, чуњеви и сл.
- Играчке на надувавање: мали базени, чамци, обручи и сл.
- Мобилне играчке на повлачење, окретање, вучење и сл. које могу бити фиксиране за плафон или зид или слободне у простору
- Платно – падобран
- Стојећи кош

3. Литерарна просторна целина

- Различите сликовнице мањег формата (нпр. парне слике, опозите, музичке, пузле, тактилне сликовнице и сл.)
- Сливковнице великог формата, интерактивни панои – књиге који омогућавају отварање – затварање, уметање, провлачење, спајање и сл.
- Подлога за писање – папир, табла на зиду или полеђини полице, подметачи за папир и сл.
- Аудио средства – приче за децу

4. Просторна целина за конструисање

- Различите коцке – нпр. гумене, силиконске, пластичне, дрвене
- Крупни конструктори различитих врста и облика и од различитих материјала
- Комплекти предмете различитих облика и величина за слагање, уметање, убацивање и сл. (нпр. коцка у коцки)
- Дрвене даске, летвице, облице, калемови
- Цеви, алке, прстенови
- Подлоге за конструисање

5. Просторна целина за визуелне уметности

- Различите подлоге за цртање и сликање
- Материјали за обликовање: пластелин, глина, тесто
- Материјали за сликање и цртање: водене боје (готове и прављене), воштане боје, фломастери и др.

- Средства за сликање: четке за сликање различитих дебљина и величина, четкице за прсте, ваљкови, сунђери, туфери, посуде за боје, посуде за воду
- Средства за спајање: лепак у стику, лепљива трака различитих ширина и боја, чичак трака, широке спајалице
- Разбој, мреже, рамови
- Колажни материјал: украсни папир, вуница, траке, дискови, крупне кугле, тестенина и сл.
- Средства за обликовање – нпр. дечије маказе, играчка точак за глину. Подлоге за рад и одлагање радова
- Средства за чишћење: метлице, ђубровници, кофице, влажне марамице

6. Просторна целина за симболичку игру

- Различити модели лутака
- Колица, креветић, носилка
- Позорница и позоришне лутке (гињол лутке, лутке прстићи, јавајке и др.)
- Одећа и реквизити за костимирање и пресвлачење
- Отворена полица (сто, штанд), материјали и играчке од којих се могу направити простори за симболичку игру (нпр. кућа, дворац, пећина, шума)
- Реални предмети: посуђе и прибор за јело (тањери, чаше, шерпе и лончићи, кашике), различити предмети: посуђе и прибор за јело (тањери, чаше, шерпе и лончићи, кашике), различите посуде, лавор, кофа, крпе, стољњак, мали кућни апарати (нпр. телефон, сат), торбе, кофер – од пластике или скаја

7. Просторна целина за скривање и осамљивање

- Скривалице, застори, кућице, шатори – који се могу дезинфиковати и сл. са различитим сензорним елементима
- Јастуци, душек, лејзибег од скаја или еко коже (материјала који се може дензификовати)
- Породичне фотографије, различити предмети и ствари из породице.

2.4 Просторне целине, материјали, средства, играчке у складу са новим Основама програма предшколског васпитања и образовања - Године узлета

Просторне целине	Материјали	Средства	Играчке	Реални предмети
<p>Јасле</p> <p>Сензорна просторна целина</p> <p>Кинестетичка просторна целина</p> <p>Јасле и вртић</p> <p>Просторна целина за Конструисање</p> <p>Просторна целина за симболичку игру</p> <p>Просторна целина за визуелне уметности</p> <p>Литерарна просторна целина</p> <p>Просторна целина за осамљивање и скривање</p> <p>Радионица</p> <p>Сенке</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Природни материјали: плодови, суво воће, зачини, лишће, камење, шкољке, шишарке, кора дрвета, трава, латице • Пластични материјали: цеви, флаше, поклопци, затварачи, сламчице, штапаљке, плочице у боји, графофолија, стиропор • Дрвени материјали: облице, даске, дашчице, рамови, летвице, плута, котури, калемови, пампури • Текстилни материјали: тканине, траке, завесе, платно • Амбалажни материјали: тетрапак, папирне ролне, калемови, амбалажа за јаја, кутије • Метални материјали (за вртић): шипке, конзерве, шрафови, намотаји, шарке • Материјал за обликовање: 	<ul style="list-style-type: none"> • Подлоге за цртање: папир различитих димензија, боје и текстуре, платно, најлон • Средства за цртање, сликање и спајање • Кутије за игру • Подлоге за конструисање и одлагање производа • Скривалице, шатори • Штанд • Табле: сензорне, манипулативне, магнетне • Огледала и рефлектујуће фолије различитих величина • Лампе: стоне и батеријске, графоскоп, ласери, светлећи предмети • Столови: светлећи и са удубљењима за сензорну игру • Техника: лаптоп, фотоапарат 	<ul style="list-style-type: none"> • У просторној целини за конструисање: коцке, конструктори ... • У просторној целини за симболичку игру: различити модели лутака, колица, креветић, кућица за лутке, позоришне лутке и позорница • У кинестетичкој просторној целини: лопте, обручи, чуњеви • У просторној целини за осамљивање: мекане играчке • У свим просторима: аутомобили, возни полигон фигуре животиња и људи, слагалице, друштвене игре 	<ul style="list-style-type: none"> • Средства за пресипање – левак, мерице, кашике, хваталице, варјаче, цедиљке, сита • Посуде за преношење: кофе, кантице, гајбице • Употребни предмети (вртић): прибор за јело, сат, фен, ваза, ћуп, телефон, тастатура и сл. • Чекићи и клешта за децу (вртић) • Грабуљице, лопатице за децу • Средства за чишћење: метлице, ђубровници, кофице, сунђери, крпе

	<p>песак, земља, сензорна маса, пластелин, глина, тесто, вуна, вата</p> <p>• Колажни материјали: украсни папир, вуница, траке, дискови, за вртић: перле, дугмићи, шљокице, перца, каменчићи</p>			
--	--	--	--	--

3. КАКО ТРЕБА УРЕДИТИ ДВОРИШТЕ ДА БУДЕ ИНСПИРАТИВНО ЗА УЧЕЊЕ И РАЗВОЈ?

Простор дворишта треба да омогућава деци:

- истраживање свога тела и покрета и тестирање властитих граница
- развијање телесне снаге, координације, равнотеже и телесног позиционирања и односа у простору
- развијање имагинативних игара, маште и креативности
- јачање отпорности на физичке и менталне изазове у новим, непредвидивим ситуацијама и спремност за преузимање ризика
- дељење, прилагођавање и договарање у игри са другима
- дружење, размену и игру са децом других група и узраста
- различите сензорне доживљаје и искуства природе и у природи (мириси, боје, звуци, текстуре, инсекти, биљке, природне појаве...)
- испољавање виталности и животне радости
- заједнички и властити допринос у грађењу простора
- коришћење различитих средстава и материјала инспиративних за игру и истраживање, а које је погодније користити на отвореном (кофе, каде, грање, дебла, вода, земља, црева за заливање,...)

3.1 Подстицаји за игру и истраживање на отвореном

- *различити терени: косине, успони и висине, неравнине*
- *површине или извори воде*
- *површине разних текстура: блато, земља, камење, песак, трава, лишће*
- *дрвеће и засенчене површине*
- *препреке за провлачење, прескакање, пењање, тунели, „мостови”*
- *места за скривање, опуштање и дружење*
- *инспиративна места и материјали за удруживање, развијање игре, маште и креативности*

Опрема и средства у дворишту треба да инспиришу и пружају могућност за различите начине истраживања телом и покретом и различите кинестетичке активности.

Простор у дворишту својом опремом подржава развијање симболичке игре, замишљања и маште и креативног конструисања.

Опрема и средства у дворишту треба да инспиришу и пружају могућност за различите начине истраживања телом и покретом и различите кинестетичке активности.

Простор у дворишту својом опремом треба да подржава развијање симболичке игре, замишљања и маште и креативног конструисања.

У дворишту се налазе (или их са вама деца граде) инспиративни простори за осамљивање и скривање и игру: шатор, сеник, кућица...

Простор у дворишту пружа могућности за осамљивање, опуштање и дружење са блиским пријатељима.

Избором средстава и материјала ви стварате у дворишту инспиративне просторе за истраживање са водом, земљом, светлошћу, ваздушним струјањем, звуком, покретом.

У дворишту деци треба омогућити да гаје и саде биљке, нпр различите врсте миришљавог биља и зачина, да сакупљају лишће и одржавају двориште пратећи промене у природи.

У опремању простора у дворишту учествују деца кроз пројекте које развијају као учесници у заједничким акцијама деце, родитеља и васпитача.

3.2 Двориште у очима одраслих (родитељи, васпитачи)

Природно је да се одрасли (васпитачи, родитељи или старатељи) брину да ли је дете безбедно када се игра на отвореном. Међутим, страхови одраслих о ризицима у игри на отвореном често не одговарају стварним опасностима. Тако на пример, игра и истраживање на отвореном понекад могу укључивати саплитања и падове. Међутим, ова искуства омогућавају деци да процењују, преиспитују и спознају своје могућности, да развијају координацију и повезују мисаоне и моторичке процесе, да наставе да уче и граде самопоуздање, да буду истрајни и „покушавају поново”.

Игра на отвореном укључује ризик, а „безбедни ризици” су важан део одрастања, сазревања и васпитања детета. Деци је потребно безбедно окружење (безбедан простор, учешће вршњака, подршка васпитача,..) и прилике да се упусте у преузимање ризика: да овладавају својим телом, простором, повезују и координишу опажање, мисаоне процесе и практичне радње.

Исто тако, деци је потребно да опробавају могућности и границе ризичних активности, на пример: правити неред; бити бучан; испрљати се, бити мокар; некада можда задобити мале посекотине и модрице које се брзо „залече”; савладавати почетне страхове да се покуша нешто ново; учити се усклађивању намера и радњи, у заједничкој игри са вршњацима.

Потребно је радити са родитељима на разумевању шта разумни ризик значи за учење и развој деце. Подсетити их на њихово детињство, градити узајамно поверење да ће васпитачи као стручњаци умети да се брину о безбедности деце у правој мери.

3.3 Не постоји лоше време, може само бити да смо се лоше обукли

Боравак деце на отвореном је незамењив и ненадокнадив било којим другим активностима. Простор на отвореном нам омогућава да осетимо и доживимо природу и појаве у њој: ветар, сунце, кишу, маглу, снег, топлоту и хладноћу... Напољу можемо непосредно и кроз властити доживљај искусити брежуљке, живе ограде, рупе, изворе воде, површине различитих текстура, вегетацију у различитим бојама, мирисима, различите звуке. На отвореном можемо бити много слободнији да будемо „неуредни”, слободнији у игри водом, песком, земљом, грањем, лишћем,... Напољу можемо непосредно осетити и доживети живи и неживи свет око нас (птице, инсекте, биљке, камен,...). Двориште нас повезује и са окружењем. Изван ограде вртића тече живот заједнице чији смо део - различити звуци, кретање људи и саобраћаја, различити послови, дружења.

Деца треба да бораве на отвореном свакодневно, у свим временским приликама (сем наравно екстремним временским непогодама). Сва годишња доба су једнако инспиративна за игру и истраживање деце напољу као и различити временски услови и појаве - киша, барице и каљуге, суво лишће, снег, ветар, светлосни зраци, топлота која омогућава играње са водом и несметано квашење. Оно што је потребно јесте да деца имају адекватну одећу и обућу - кабанице и гумене чизме у јесен, топлу зимску одећу зими, шешириће за заштиту од сунца лети.

Потребно је објаснити родитељима зашто је за децу важно да бораве напољу. Треба их подсетити на њихово властито детињство и шта су радили и играли се

напољу. Већина њих зна да је деци то потребно за физички развој и здравље, али им може бити новина шта то значи за ментални, односно целокупни развој и учење деце, зашто су „разумни ризик” и „прљаве активности” важне за припрему за школу, зашто држати дете „под стакленим звоном” не ваља за њихов имунитет и психолошку отпорност. Са родитељима се треба договорити да деца долазе у вртић у практичној, удобној и једноставној свакодневној одећи и обући, а идеално је да се обезбеди да деца стално имају у вртићу кабанице и гумене чизме.

3.4 Сад смо га средили

Простор дворишта се не може једнократно опремити. Он се гради заједно са децом, породицом и локалном заједницом, али и са самом природом. Важно је охрабривати децу да мењају начине употребе средстава и онога што их окружује (дрво може и да се украси, да се претвори у настрешницу, летњиковац, кош или посебно тајно место). Размишљати, како пројекат који се развија, може да допринесе промени у дворишту, али и да нешто из дворишта буде нова инспирација. Укључивати чланове породице и локалну заједницу, питати их како би нешто могло да се уреди и направи...Спонтаним решењима (премошћујемо бару, садимо и негујемо биљке) омогућава се деци да буду део живота њиховог дворишта.

4. Изглед дворишта пре увођења промена и планирање корака ка промени

Двориште нашег вртића је пространо, са природним хладом, пешчаником, пењалицама, љуљама, брежуљком...током радног времена на њему се играју и уживају деца из вртића, али поподне оно постаје место за окупљање деце из оближњег насеља која нису благонаклона ка справама и реквизитима који се у дворишту налазе, те се дешава да или реквизити буду покидани или нестану, што нам задаје велике муке приликом планирања активности на дворишту

Као руководилац радне јединице имала сам прилику да боравим у различитим васпитним групама и да заједно са сваком прођем сличан сценарио и то у пар дана. Као што сам то и на почетку рада навела и деца треба да буду укључена у уређење простора јер је циљ рада сваке предшколске установе добробит сваког детета.

Док су други видели двориште као место где могу да се опусте, одморе, уживају на сунцу и да истражују. У слику свог идеалног дворишта сместили би малу пекару, место са сунцобранима, донели би земљу и направили базен који би био на месту садашњег пешчаника.. „довезли би трактор или камион од мог тате, заједно би песак пребацили у приколицу, а онда помоћу црева напунили базен водом.“ СШ.

Деца су се договарала, са поносом износила своје идеје и предлоге и свој цртеж показивала свима који су се у том тренутку налазили у соби.

Продукте рада изложили смо на месту где ће сви имати прилику да их погледају и да их допуне својим идејама уколико за то осете потребу.

Разговор о дворишту појединце је подстакао да сами исконструишу справе које би сместили у двориште као и да направе макету истог. Сваку справу и њену функцију смо до детаља објаснили и заједно одредили место у дворишту које је идеално за њу.

Оно што се може закључити из ових активности је да двориште првенствено мора да буде безбедно за боравак деце.

Идеја идеалног дворишта зависи од тренутног интересовања деце и актуелних дешавања унутар васпитне групе.

Исто тако може се закључити двориште треба да буде склоно променама тј. да се у складу са интересовањима мења допуњује и уређује.

Деца су као важан детаљ навела природне елементе (дрвеће, животињски свет, воду и земљу) који заједно креирају прилике за различите активности. Ово су уједно и први кораци које ћемо у наредном периоду предузети. У договору са управом планира се извођење воде и садња нових стабала како би се оплеменило двориште. Такође да би двориште било безбедно планира се и уклањање трулих и сувих стабала.

Оно што је веома важно напоменути да су деца и кроз ове активности била подстакнута да поред размишљања, користе и своје моторичке способности. Да се оријентишу у простору, да прошетају двориштем и да га истраже и премере, да премештају предмете са једне стране на другу и овај начин јачају мишиће, развијају равнотежу и издржљивост....

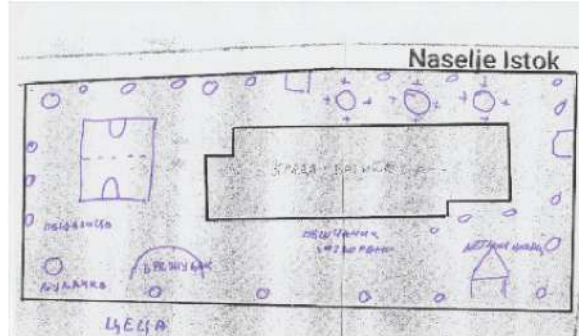
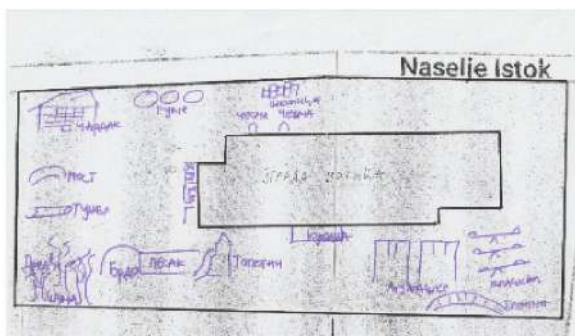
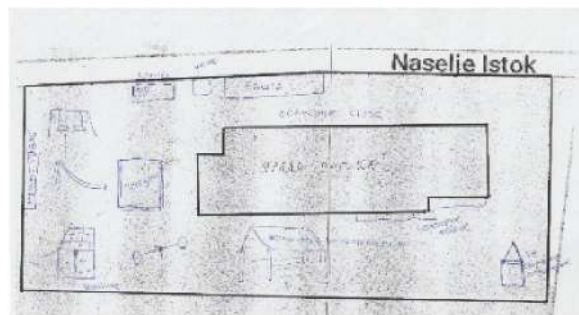
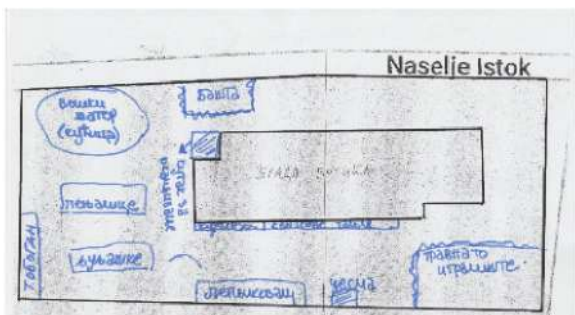
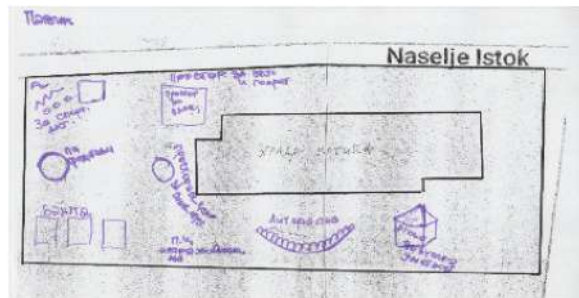
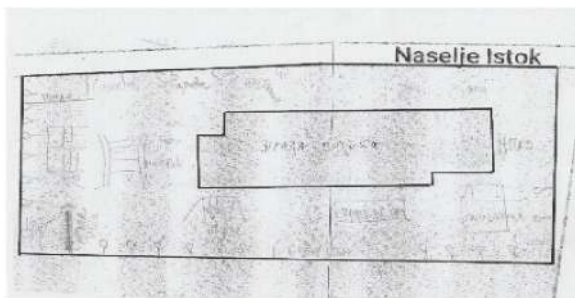
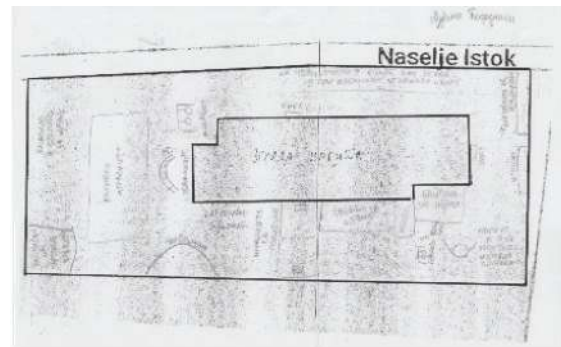
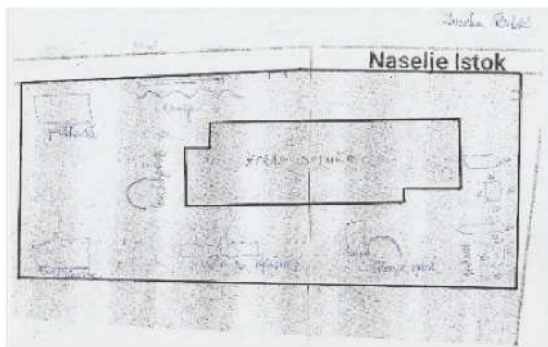
4.2 ДВОРИШТЕ ОЧИМА ВАСПИТАЧА

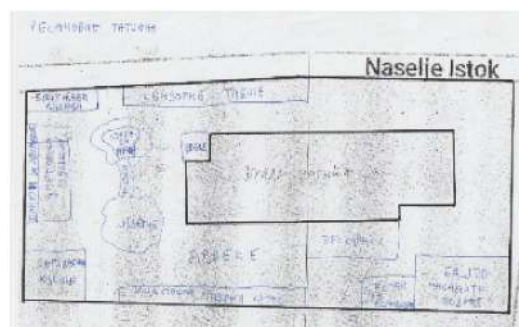
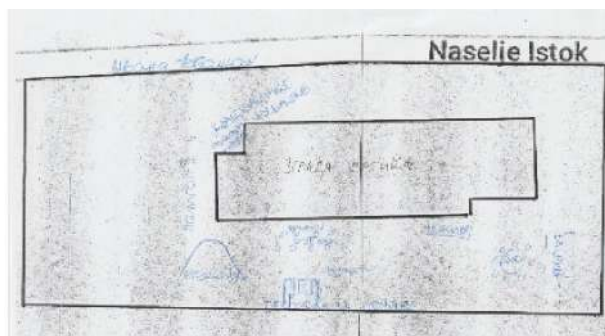
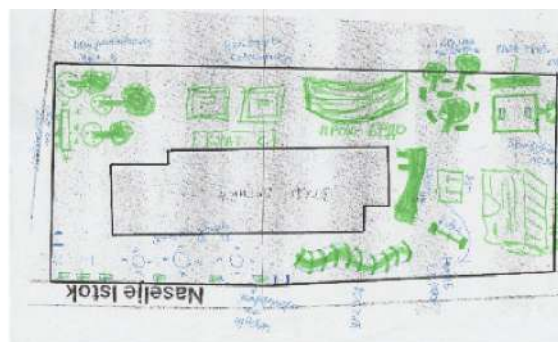
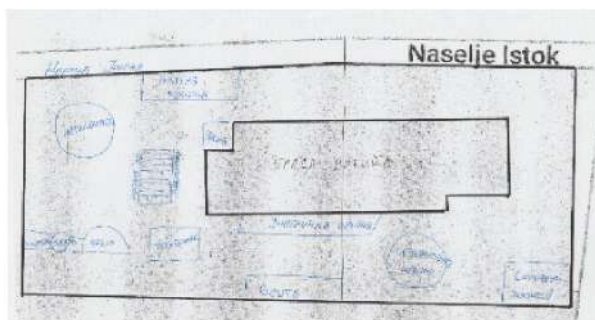
Као што сам то и раније у раду навела веома је битно да сви који су укључени у васпитање и образовање деце, буду укључени у планирање и уређење простора. Из тог разлога сличну радионицу коју сам организовала са децом организовала сам и са васпитачима. Изучавајући докуменат Нове основе – Године узлета, у вртићу смо се бавили уређењем како унутрашњег тако и спољашњег простора. Васпитачима сам поделила папире са „мапом дворишта“ и предложила им да пробају да креирају изглед дворишта водећи се принципима Нових основа и коришћењем природних материјала.

Сваки васпитач скицирао је, по свом виђењу, идеално двориште и своје појашњење поделио са групом.

Као предлози васпитача појавили су се:

- Брдашце, балансни каменчићи (облице), мостић, саднице дрвећа, места за игре водом, место за одмор, башта, тунели за провлачење, пењалице...
- Од материјала васпитачи би унели предмете из реалног живота, гуме, точкове, облице, разна creва, баштенски алат....

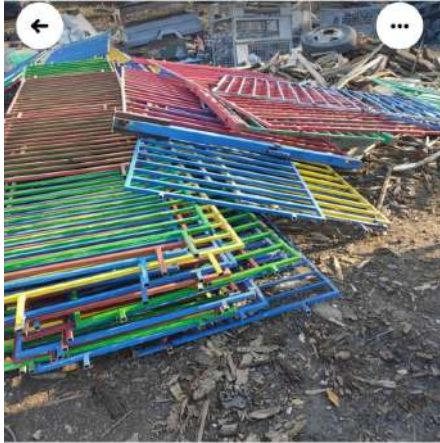
Из горе приложених фотографија може се закључити да васпитачи двориште виде као место које директно утиче на развој моторичких способности, те су у том духу давали предлоге за уређење истог. Разлог због којег васпитачи из анкетиране групе двориште наводе као идеално место за ове активности су мале радне собе.

4.3 Како је текло и како даље напредује уређење дворишта

Пре него што наведем све оно што смо уредили у дворишту нашег вртића и начинима на које користимо исто, веома је важно да нагласим да је уређење простора процес који је стално присутан и никада није завршен. Никада не можемо да кажемо „сада је све готово“. Простор се мења обликује и живи у складу са потребама и интересовањима деце. Исто тако мења се у складу са финансијским могућностима и кроз разне акције са родитељима.

Навела сам да је прва ствар коју је било потребно решити, сама безбедност дворишта. Била је потребна замена старе и дотрајале оgrade, а исто тако и сеча стабала која су угрожавала безбедност деце.

Вртић је активно почео да се бави изградом пројектне документације и на конкурс Министарства правде одобрена су средства за замену дотрајале оgrade што је свакако био и први корак ка уређењу дворишта.. Подсећам, раније сам навела да смо због рупа у огади имали проблем током ноћи када је двориште било окупљалиште за све који живе у оближњем насељу.

Уз помоћ локалног комуналног предуећа посекали смо сва сува и оштећена стабла у дворишту. Наравно да смо се потрудили да све што добијемо орезивањем дрвећа, искористимо за уређење нашег дворишта...

На једном од актива договорили смо се да најпре пустимо децу да манипулишу комадима дебла и облицама. Да их преносе, преслагују, разврставају, онако како они мисле да је најбоље. Деца су преносила облице са једне на другу страну дворишта, разврставали их по облику, величини боји, дужини и на овај начин јачала своје мишиће, вештине балансирања и сарадње, јер понеке облице нису биле zgodне да их носи само једно дете.

Посматрајући децу уочили смо да све чешће користе орезана стабла као пењалице и тиме развијају не само равнотежу, већ и координацију покрета.

Договорили смо се да формирамо и просторну целину за осамљивање и опуштање. Наравно уз помоћ деце. Деца су исцртавала како да та будућа „база“ изгледа предлагали су које облице да користимо и шта нам је све потребно да буде савршена.

Деца су додавала кутије и други неструктурисани материјал (облице, окорке, летвице, даске..) сарађивали су, оријентисали се у простору (кроз планирање изгледа скривалице мерење и додавање), јачали мишиће раменог појаса и равнотежу. Иако посредно и не наметнуто, код деце се кроз „игре“ преношења предмета, спуштање у чучањ, пењање и спуштање на дрво, повећавају издржљивост, равнотежа и координација покрета.

Кроз игру у „бази“ деца су дошла на идеју да им је потребно место да „након напорног рада на уређењу „базе“ мало седну и одморе се. Наш домар чика Бане, како га деца зову од миља, предложио је да заједно укопамо мале багремове облице и направимо столице. Деца су ову идеју радо прихватила и предлагала су које то облице треба укопати и где. Чак су се нудили да и сами помогну у откопавању. На предлог деце домар је укопао и облице које су из земље вириле неких 70цм. На питање „зашто остављамо овако високе?“ деца су рекла то су столице/осматрачнице да можемо да се попнемо и боље видимо ко нам долази у госте..

Деца ове новоизграђене столице користе за развој координације покрета и развој равнотеже, јер да би се попео на врх осматрачнице треба да користиш и руке и ноге, а исто тако тражиш баланс како би могао усправно да стојиш на врху. Потребна је вештина да се на облицу попнемо и добра равнотежа да се на њој задржимо одређено време. Наравно све игре биле су потпомогнуте подршком и охрабривањем васпитача како би деца била безбедна.

Такође ниже столице користили смо како би играли различите игре скакање са једног камена на други („Крокодили“ и „Птичице у гнезду“).

У нашем дворишту пре почетка уређења постојао је један веома високи тобоган. Због безбедности васпитачи често нису дозвољавали деци да се исти користе током боравка на отвореном...

На почетку уређења тобоган је демонтиран и стајао је са стране док се не пронађе адекватно решење за њега.

Како је омиљена игра деце јасленог узраста била пењање и спуштање на брежуљку, дошли смо на идеју игру обогатимо додавањем старог тобогана на брежуљак. Деца су се раније само једном попела и спустила на брежуљак, јер је врло брзо долазило до умора. Додавањем тобогана игру пењања учинили смо примамљивију деци, јер су више пута желели да се попну на брдашце само да би се касније када дођу до врха спустили низ тобоган. Код деце се кроз ове игре развијају, снага, координација покрета, равнотежа и издржљивост.

Нека деца на овај начин развијају и мишиће руку, јер при пењању понекад користе сва четири екстремитета тј. пењу се уз брежуљак „четвороношке“.

У дворишту смо на иницијативу деце, а уз помоћ родитеља додали још неке елементе који подстичу развој моторичких способности. Додали смо полигон са препрекама изграђен од старих палета и гума, као и мостић и греду. Сви ови елементи код деце утичу на развој равнотеже, брзине, издржљивости и флексибилности... Такође подстичу децу на кретање и истраживање. Исто тако погодни су за вођене активности тј. полигоне спретности (обележавање дана Физичке активности)...

Поред елемената који су стално постављени и не мењају се. У двориште као инспирацију васпитачи износе чуњеве, лопте, лопатице, метлице, кантице за заливање грабљице и мотике. Деца помажу у уређењу дворишта користећи прави алат, сакупљају лишће и отпад, саде цвеће, помажу домару да распланира земљу која се појави при постављању справа или током садње садница....

На овај начин деца кроз животно практичне ситуације развијају фину моторику, јачају мишиће руку и ногу. Такође развија се флексибилност и координација покрета.

У двориште се полако уносе нови елементи тако да далеко од тога да можемо да кажемо да је уређење завршено. У складу са могућностима и у договору са децом, родитељима и васпитачима планиране су додатне измене постојећих целина, као и додавање и уређивање нових. Такође у сарадњи са локалним мајсторским радионицама у простор планирамо да унесемо додатни неструктурисани материјал (гуме, гредице, калемови за каблове, пластичне цеви...).

5. Помоћна средства, справе и реквизити

Опште је познато да коришћење различитих справа и реквизита омогућава обогаћивање и осавременавање игара, вежби и активности у физичком васпитању деце предшколског узраста. Последњих година у свету се, захваљујући примени нових материјала и нових технологија, производи све више разноврсних справа и реквизита који отварају нове могућности и обогаћују избор игара, вежби и активности за све узрасте деце. Све се више користе лагани, мекани, различито обликовани материјали у живим и пастелним бојама који оплемењују и улепшавају простор за игру, вежбање и активности деце предшколског узраста.

У физичком васпитању деце предшколског узраста посебно је значајна примена различитих справа и реквизита. Њима се знатно проширује богатство и разноврсност вежби и игара и повећава ефективност њихове примене. У раду са децом користе се помоћна средства (справе и реквизити) којима се:

- повећава утицај вежбе;
- развија сензо-моторно искуство и умешност;
- развија мотивација;
- помаже конкретизација покрета;
- доприноси развоју радних навика;
- доприноси развоју координације покрета;
- доприноси оријентацији у простору;
- доприноси развоју иницијативе и самосталности;
- задовољава потреба детета за разноврсношћу (Благајац, 1997: 167).

Кроз активности са различитим помоћним средствима дете стиче сензо-моторно искуство које потпомаже да се у кретањима развија сигурност, тачност и одмереност. Помоћна средства помажу интензитет и сложеност покрета, а исто тако изискују ангажовање пажње, памћења и мишљења. Додиривањем, хватањем и коришћењем средстава за игру дете уочава величину, тежину, облик и просторна усвајања, развија тактилну и визуелну перцепцију и зглобно-мишићну осетљивост. Вежбање применом лепо обликованих и обојених справа и реквизита код детета изазива радост и задовољство.

Дете често одређену справу преображава у предмете са којима жели да се игра (обруч му је волан и сл.). На тај начин дете се игра опуштено, препуштајући се маштању. Дете диже, носи и премешта реквизите самостално, а справе у групи са другом децом. На тај начин се развијају радне навике, осећај сарадње и заједничког решавања задатака са вршњацима.

Справе и реквизити који се користе у предшколским и школским установама треба да испуњавају одређене услове:

- морају бити прилагођене узрасту,
- да су мекане, по могућству од сунђера и пластике (за вртиће),
- да омогућавају довољно динамичког вежбања,
- да су у разним величинама и бојама,
- да су лагане, једноставне и безопасне,
- да се могу комбиновати са различитим справама,
- да су погодне за постављање и спремање.

Вртић „Чаролија“ који је био предмет истраживања за овај мастер рад опремљен је великим бројем реквизита.

Реквизити су свима доступни (како деци, тако и васпитачима) могу се користити у свакодневним активностима током боравка у сали или у дворишту вртића. Користе се као средство којим дете манипулише и као препрека. Дете може вежбати са реквизитом држећи га у руци, на ногама, између ногу, на глави, на справама.

5.1 Справе и реквизити које вртић поседује и како се исте користе у дворишту вртића

Реквизите које поседује вртић који је био предмет истраживања, а који се користе у физичком васпитању деце предшколског узраста су:

- Пуњене врећице
- Лопте
- Ластиш
- Палице
- Коцке
- Обручеви
- Конопци
- Заставице, мараме, траке
- Различити маркери (чуњеви, стопала и шаке од гуме, кружићи..)

Полигон је једна од омиљених дечијих игара. Дете има потребу да пузи, скаче, прескаче, пење се, заобилази препреке.. Ова вежба за децу представља изазов. Полигон утиче на развој координације, осећаја за равнотежу, пажње, памћења, маште..

Већина реквизита које вртић поседује користе се за постављање малих полигона спретности или као помоћна средства како би се игра у дворишту учинила примамљивије деци.

Занимљива ствар је да полигон утиче не само на развој такмичарског духа код деце већ и подстиче различите облике кретања код деце. И то:

1. Ходање и трчање – утицај је нарочито значајан за функцију унутрашњих органа, а посебно плућа и срца. Правилно ходање и трчање ствара навике доброг и складног држања тела. Коришћење различитих подлога као што су: песак, земља, трава и др., је добро за јачање скочних зглобова и као превенција равних стопала.

2. Скакање (поскоци, прескакање, скок у вис, скок у даљ, скок у дубину и др.) – потребна је одговарајућа снага мишића ногу, брза и снажна акција мускулатуре, добра координација покрета, равнотежа, еластичност и чврстина скочних зглобова. Најважније психофизичке особине које се развијају су: умешност, смелост, подвижност, снажљивост, координација и хармонично владање својим телом у простору и времену.

Циљеви уређења простора у дворишту вртића кроз полигоне су

- Развијање сарадње
- Развијање пажње и дисциплине
- Јачање односа у колективу
- Развијање такмичарског духа
- Поштовање правила игре

Исто тако важно је децу укључити у креирање просторних целина и полигона. Током боравка на дворишту понудили смо деци различите реквизите, пратили смо начин на који се удружују и сарађују. Такође по пореби смо се укључивали како би видели у којем правцу иде дечја игра.

На почетку деца су испробавала реквизите које смо им понудили, осматрали и премештали их, а касније су их самостално распоређивала по простору. Оно што је важно за напоменути, а приметили смо током посматрања деце у игри, да је увек потребан мали подстица или да једно дете започне игру, а да га остали спонтано почну пратити (што је био случај током наше планиране ситуације учења).

Деца су се провлачила, котрљала и прескакала са једног „каменчића“ на други и притом у игру укључила сва своја чула и тело. Учили су посматрајући и охрабрујући једни друге у игри и испробавајући справе које су направили на себи својствен начин.

6. ЗАКЉУЧАК

Моторички развој деце је представљен целокупном моторичком активношћу коју деца могу да изведу у игри, спортским и рекреативним активностима, у многим свакодневним активностима код куће самостално или код најранијег узраста уз помоћ старијег. Оно зависи од разних компоненти, али најпре од моторичких способности и развоја моторичких навика. Применом одговарајућих вежби, уређењем простора и активностима може се директно утицати на развој моторике.

Избор активности и материјала, као и уређење простора треба вршити тако да се функционалне способности свих органа равномерно развијају, јер се само тако подиже општа функционална способност дечијег организма, правилно држање тела при кретању и мировању, уочавање и отклањање првих неправилности како оне не би прерасле у телесне деформитете.

Важно је створити услове за извођење моторичких активности, бирати место извођења: кревет, пулт, топли под, струњача, затворени или отворени простор – тераса, двориште, ставити детету на располагање различите предмете у циљу обогаћивања моторичких способности. Простор у којем се активности изводе мора бити подстицајно за све учеснике у игри. Таква атмосфера подстиче и мотивише на активно учешће у игри што резултира максималним ангажовањем, осећајем задовољства и уживања у игри. Извођење моторичких игара и активности на свежем ваздуху јеча дечији организам, убрзава и побољшава промет материја, побољшава варење, повећава апетит и повољно утиче на добар сан и на имунитет детета.

Најједноставнији начин јесте развоја моторике је кроз покрет и игру. У почетку децу привлаче саме покретне активности, а затим се постепено буди интерес за сам предмет учења. Усклађивањем делова тела и ума побољшавају се моторичке способности, координација, памћење, читање, изражавање, језичке и математичке вештине, постиже се боља емоционална равнотежа и смањује стрес, напетост и хиперактивност код деце.

Чињеница је да су моторичке вештине позитивно повезане у свим доменама са когнитивним и академским способностима. Досадашња истраживања потврдила су да деца која имају добре моторичке вештине показују и боље успехе у другим областима.

Ове могућности за учење ће помоћи деци у њиховом свакодневном животу и припремити их да лакше усвајају знања из других области образовања.. Када се узму у обзир истраживања везана за покрет, физичку активност и здрав развој предшколске деце (у домаћој и међународној литератури), сматра се да се смернице за физичку активност, покрет и игре морају хитно припремити за едуковање првенствено породице, а затим и стручњака и институција и да се деци морају пружити и погодни и једнаки услови у погледу физичке активности и кретања и развоја когнитивних способности у предшколским установама.

7. ЛИТЕРАТУРА

Основе програма предшколског васпитања и образовања – Године узлета, Просветни преглед, Министарство просвете и технолошког развоја, Београд, 2019.

Павловић Бранеселовић, Д., Крњаја Ж., Бацковић, С., *Водич за уређење простора у децјем вртићу*, Министарство просвете и технолошког развоја, Београд, 2022.

Филиповић, Проф. Др. Сања, *Подстицајна средина за учење, средства и материјали у настави*, АУНС, Нови Сад, 2020-2021.

Група аутора, *Вртић као сигурно и подстицајно окружење за учење и развој деце* Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Београд, 2019.

Павловић Бренесиловић, Д., Крњаја Ж. *Калеидоскоп, Основе програма предшколског васпитања и образовања*, Институт за педагогију и андрагогију, Филозофски факултет Универзитета у Београду, Београд 2017.

Група аутора, *Авантуре учења изван зидова вртића*, ПУ „Маштоленд“, Нови Сад, 2022.

Копас-Вукашиновић, Е. (2006). *Улога игре у развоју деце предшколског и млађег школског узраста*, Зборник Института за педагошка истраживања, Vol. 38, No. 1, 174–189.

Кнежевић, А. (2014). *Потицање визуално-моторичке интеграције дјеце предшколске доби*, Загреб: Едукацијско-рехабилитацијски факултет. Ли, Т. Д. (2011). *Моторичка контрола у свакодневним радњама*, Kanada: University Mckmaster.

Цвејић, Д., Буишић, С. (2012). *Интегрисање наставе у циљу повећања физичке активности деце*, Настава и васпитање, Vol. 61, No. 4, 754–765.

Благајац, С. (1997): *Игра ми је храна*. Асоцијација СПОРТ ЗА СВЕ, Београд.